

TRIJE ZGLEDI NEPOSREČENEGA PREVODA ZARADI »LAŽNIH PRIJATELJEV«

Znano je, da posebej v sorodnih jezikih, genetsko zares ali navidezno sorodne besede, ki imajo enako ali podobno zunanjo podobo, pogosto nosijo različen pomen. Takšnim besedam pravimo »lažni prijatelji«. Če jih ne prepoznamo oz. ne zaznamo, da je pomen, ki ga pripisujemo kaki besedi, v nekakšni opreki s kontekstom, postanemo njihova žrtev.

Ob prebiranju prevoda knjige *Zakladi Slovenije* M. Kmecla v ruščino sem naletela na mesto, ki mi je vzbudilo nevero: ali je mogoče, da je Kmecl napisal kaj takega? Mesto se je glasilo (tu in v naslednjih zgledih so okrepjeno tiskana mesta moj dodatek):

В замечательной красоте Шалецкой долине (**красоту** её в многом **приумножила** современная индустриализация) пока нашли один-единственный римский камень, что для нас более чем скромно. (Kmecl 1990: 70)

Prevod tega mesta nazaj v slovenščino se glasi:

V prelepi Šaleški dolini (njeno **lepoto** je v mnogočem **povečala** sodobna industrializacija) so doslej našli en samcat rimski kamen, kar je za nas nadvse skromno.

Seveda se mi je zazdelo skrajno neverjetno, da bi Kmecl napisal, da je lepoto Šaleške doline povečala sodobna industrializacija, zato sem brž poiskala ustrezno mesto v slovenskem izvorniku. Le-to se glasi:

V vsej nenavadno lepi (do neke mere jo je **razlepotila** šele zadnja industrializacija) Šaleški dolini so menda doslej našli en sam rimski kamen, kar je za slovenske razmere pravicato uboštvo. (Kmecl 1979: 70)

Prevajalka slovenskega besedila v ruščino je kompetentna ruska slovenistka, ki je delo kot celoto dobro prevedla. Niti najmanj ni moj namen kako posmehovanje, saj velja, da naj prvi vrže kamen tisti, ki ni nikoli grešil, in verjamem, da se je skoraj vsakemu, ki je kdaj prevajal, kdaj zgodila kaka nerodnost, le odkrije se bolj poredko. Ta zgled bi rada opisala le zato, ker gre za zelo nazoren zgled o pomenu poznavanja vrednot in prepričanj kake družbe, da lahko pravilno interpretiramo besedila, ki so nastala v njej. Tu je nadvse ustrezna misel Radojke Vrančič:

Za prevajalca ni dovolj, da je dober lingvist, ampak mora biti tudi kos sociologa, etnologa, antropologa in še kakega drugega strokovnjaka za tisto družbo, tisto okolje, tisto dobo, o kateri govori njegov avtor. Če ta aspekt zanemarja, pride lahko do prav ljubkih pomot, nad katerimi se, če jih odkrijemo pri svojem bližnjem, seveda prav prisrčno in hudobno zabavamo. (Vrančič 1996: 77-78)

Kako je torej lahko prišlo do te »ljubke pomote«?
Pojdimo po vrsti:

Jezikovni vir nesporazuma je a) redkost glagola *razlepotiti*, ki ga ni v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, b) večpomenskost slovanskih glagolskih predpon in c) obstoj »lažnega prijatelja«, ruskega glagola *разукрасить*, ki pomeni *okrasiti*, *olepšati* z mnogim.

Razlepotiti je tako redka beseda, da sem sprva menila, da je to Kmeclov neologizem, vendar kaže, da le ni popoln hapaks, saj v korpusu Nova beseda najdemo še dva zgloda etnologinje Marjetke Kavčič Golež. Ta dva zgloda sta naslednja (kot ju najdemo v korpusu Nova beseda):

- ... zanika mitološkost Lepe Vide, jo **razlepoti** ...
- ... ta svet **razlepoti**, podre realizem ljudskega ...

V SSKJ je pomen predpone *raz-* opisan takole: v glagolskih sestavljenkah izraža

- a) *premikanje ali usmerjenost v več krajev, smeri*: razgnati, raznesti, razvoziti ...
- b) *dejstvo, da kaj ni več skupaj, v prvotnem položaju*: razgrebsti, razriniti, razsuti ...
- c) *delitev, ločitev na več delov*: razcepiti, razdeliti, razrezati ...
- č) *nastop stanja, navadno v veliki meri*: razbesneti, razjeziti, razžariti ...
- d) *doseg zaželenega namena, cilja*: razgreti, razmehčati ...
- e) *nasprotnost tega, kar pomeni glagol z drugo predpono*: razbarvati, razčlovečiti, razelektriti, razorožiti, raztovoriti ...

V okviru gornjih razlag bi lahko *razlepotiti* uvrstili pod pomen e). Nekoliko drugače opredeljuje skupine glagolov, tvorjenih z *raz-* A. Vidovič-Muha (1993: 179). Glagol *razlepotiti* bi po tej tipologiji verjetno sodil v skupino a) (ob levi in desni tožilniški vezljivosti), v kateri tvorjeni glagol izraža odvzem, prekinitvev dejanja podstavnega glagola, npr. razbarvati les, razbremeniti avto, razočarati koga, razdediniti sina, razdružiti podjetje.

V ruščini je opis pomena predpone *раз-* v Slovarju Ožegova in Švedove naslednji: 1. delitev na dele, razdelitev po površini, po različnih krajih: разделить (razdeliti), разбросать (razmetati), разложить (razložiti), размазать (razmazati); 2) okrepitev, intenzivnost dejanja: разукрасить (okrasiti), разгуливать (razgrajati); ... 5) prekinitvev dejanja, stanja: разлюбить (prenehati ljubiti); 6) nasprotno dejanje: разбинтовать (razvezati), разминировать (razminirati), размагнитить (razmagnetiti) ...

Vidimo torej, da so pomeni predpone *раз-* (oz. pomeni skupin tvorjenih glagolov) v ruščini precej podobni pomenom predpone *raz-* v slovenščini. Tudi tu smo priča precej običajnemu pojavu: glagolske predpone imajo v slovanskih jezikih več pomenov, te skupine pomenov so si precej podobne, vendar nikakor ni nujno, da nastopajo v dveh slovanskih jezikih predpone v enakih oz. podobnih pomenih pred genetsko ali pomensko ustreznimi glagoli. V ruščini obstaja glagol *разукрасить*, vendar nima pomena 'nasprotno dejanje od podstavnega glagola', ampak 'okrepljeno dejanje pod-

stavnega glagola'. Približno tak pomen imajo v slovenščini glagoli *razmehčati*, *razgreti* ali *razjeziti*, *razžariti*. Pomen nasprotnosti tega, kar pomeni podstavni glagol, pa imajo glagoli *разбинтовать*, *разминировать*, *размагнитить*.

Разукрасить ima v slovarju Ožegova in Švedove oznako *pogovorno* in pomeni *okrasiti obilno ali na mnogih krajih*. Zgleda sta *разукрасить новогоднюю ёлку* (okrasiti novoletno jelko) in *разукрасить рассказ подробностями* (okrasiti pripoved s podrobnostmi).

Ruska prevajalka je skoraj gotovo povezala glagol *razlepotiti* z ruskim *разукрасить*, čeprav potem v prevodu ni uporabila tega glagola. Ko je prevajalka pripisala glagolu *razlepotiti* nasproten pomen, tj. *olepšati*, je to gotovo storila pod vplivom na videz enako tvorjene glagolske sestavljenke v ruščini, pri kateri pa se je realiziral drug pomen predpone kot pri slovenski. Vendar mislim, da bi do te napake pri razumevanju ne moglo priti, če ne bi bilo v sovjetskem okolju tedaj še vedno vsaj deloma sprejemljivo oz. še ne čisto zastarelo prepričanje, da je industrializacija tako pozitivna vrednota, da lahko celo olepša kako pokrajino. Takega prepričanja nikakor ne pripisujem prevajalki osebno, o njenem mnenju ne vemo ničesar. Gre za to, da je prevajalka menila, da je tako prepričanje vsaj deloma še sprejemljivo. Možno je celo, da je menila, da je tako prepričanje možno v Sloveniji. Če tega ne bi menila, bi se ji zazdela ta interpretacija tako absurdna (kot se je zazdela meni kot bralki njenega prevoda), da bi nadalje raziskovala pomen glagola *razlepotiti* in bi se dokopala do pomena, ki ga je imel v mislih avtor izvirnika. Poglavitni razlog za ta resnično ponesrečeni prevod je torej poleg »lažnega prijatelja« premajhno poznavanje sistema vrednot in prepričanj v družbi izvornega besedila, še posebej seveda prepričanj in vrednot avtorja.

Naslednji »lažni prijatelj«, ki bi ga rada opisala, se je pojavil v prevodu začetka znanega romana V. Jerofejeva *Moskva-Petuški*. Roman se v ruščini začne takole:

Первое издание »Москва-Петушки«, **благо** было в одном экземпляре, быстро разошлось. (Ерофеев 1990: 14)

Prevod pa je takle:

Prva izdaja dela »Moskva-Petuški«, **blago** je bilo v enem primerku, je hitro pošla. (Jerofejev 1980: 5)

V slovarju Ožegova in Švedove najdemo za *благо* dva slovarska članka, v prvem gre za samostalnik, v drugem pa za veznik:

Благо 1. Blagor, sreča, dobrina (*visoko*).

Благо 2. *Veznik (pogovorno, pogosto ironično)*. Zahvaljujoč temu, da.

Korekten prevod bi se torej moral glasiti:

Prva izdaja dela »Moskva-Petuški« je **zahvaljujoč temu, da** je bila v enem primerku, hitro pošla.

Prevajalec je torej prehitro menil, da ruska beseda *благо* po pomenu ustreza slovenski besedi *blago* in da je samostalnik. Po pravici rečeno njegov prevod ne moti kaj posebno in ni v kaki očitni opreki z nekakšnim »splošnim« smislom besedila, vendar bi bil pravilen prevod bolj tekoč, smiseln in bi bolje posredoval ironijo izjave, čeprav tudi pri dejanskem prevodu ni čisto izgubljena. Tu bi prevajalca pred napako morda obvaroval premislek o statusu besed z nepolnoglasnim korenem v ruščini. Besedo *благо* v ruščini lahko takoj prepoznamo kot cerkvenoslovanizem, saj ima v svojem korenu južnoslovansko cerkvenoslovansko nepolnoglasje. Fonetično avtohtona vzhodnoslovanska beseda bi imela polnoglasje in bi se glasila *болого*, vendar take besede v knjižni ruščini ni, obstajajo pa nekatere besede iz polnoglasnega korena v ruskih dialektih (Porohova 1988: 77). Načeloma velja, da imajo cerkvenoslovanizmi, ki so se v knjižni ruščini pojavili zaradi večstoletnega bivanja cerkvene slovanščine v funkciji kulturnega jezika na vzhodnoslovanskih tleh, v ruščini abstrakten, vzvišen, duhoven pomen in točno to vidimo pri *благо*, ki ima pomen *blagor*, *dobrina sreča* in ima kvalifikator *visoko*. Uporablja se v zvezah kot so *благо народа* (blagor ljudstva), *для блага Родины* (za blagor domovine) itd. Kadar obstajajo v ruščini besede s polnoglasnim in nepolnoglasnim korenem, imajo ponavadi prve konkretnější, bolj vsakdanji pomen, druge pa abstraktnější, vzvišenejši. Tako imamo v pomenu 'zdravje' besedo *здоровье*, 'zdravstveno varstvo' pa je *здравоохранение*, v pomenu 'glas' imamo *голос*, 'soglasnik' pa je *согласный*, 'mlad' je *молодой*, 'mladogramatiki' pa so *младogramматики*. Skratka, besede s koreni z nepolnoglasjem, ki so po zunanji podobi taki kot v slovenščini, imajo v ruščini ponavadi vzvišen, knjižen, poetičen pomen. Slovenščina je tako kot stara cerkvena slovanščina južnoslovanski jezik in ima seveda v vseh teh besedah avtohtono nepolnoglasni koren ter ne pozna take stilistične oz. semantične diferenciacije med besedami s polnoglasnim oz. nepolnoglasnim korenem. Zato bi prevajalec lahko postal nekoliko sumničav, ko je pripisal ruski besedi z nepolnoglasnim korenem povsem konkreten, trgovski pomen slovenske besede *blago*.

Pa še tretji »lažni prijatelj«, tokrat iz znamenitega romana *Mojster in Margareta* M. Bulgakova. Na začetku romana Berlioz razlaga pesniku Ivanu Bezdomnemu, ki mu je bilo naročeno napisati antireligiozno pesnitev, naslednje:

Нет ни одной восточной религии, - говорил Берлиоз, - в которой, как правило, **непорочная дева**, не произвела бы на свет бога. (Булгаков 1969: 14)

Prevod se glasi:

»Prav nobene vzhodne vere ni,« je govoril Berlioz, »da ne bi v njej kot po pravilu **непороченная девица** spravila na svet boga.« (Bulgakov 1977: 9-10)

Tu je lažni prijatelj pridevnik *непорочный*, ki ne pomeni *непорочен*, ampak *brezmadežen*, *brezgrešen*, uporablja se npr. v zvezi *непорочно значиме* 'brezmadežno spočetje'. *Порок* pomeni v ruščini *greh*, *napaka*, *порочень* pa *grešen*, *nenraven*, *napačen*. V ruščini so besede v zvezi s poroko: *свиданье* (poroka, svadba), *венчанье* (cerkvena poroka), *оудить з аму ж* (poročiti se, omožiti se), *женить я* (poročiti se, oženiti se). 'Непорочена' je *не з аму ж ня*. Pravilen prevod bi bil:

»Prav nobene vzhodne vere ni,« je govoril Berlioz, »da ne bi v njej praviloma **brezmadežna devica** rodila boga.«

Skratka, prevajalec je bil prenegel v sklepanju o sorodnosti pomenov na podlagi zunanje podobnosti. Spet moram poudariti, da je prevod na splošno dober, pa tudi v navedenem citatu pravzaprav ni v opreki s splošnim smislom.

Čeprav sem se tudi sama prav pristrčno in hudobno zabavala, ko sem odkrila omenjene napake, poudarjam, da so vsi trije prevodi kot celota dobri. Služijo pa kot opozorilo študentom, da naj pri prevajanju čimvečkrat preverjajo pomene besed v slovarjih in skušajo pridobiti čim več vedenja o jeziku, kulturi, kontekstu in okolju, iz katerega prevajajo.

Viri in literatura

- M. Булгаков: *Мастер и Маргарита*. Frankfurt/M.: Посев, 1969.
- M. Bulgakov: *Mojster in Margareta*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977.
- В. Ерофеев: *Москва-Петушки*. Москва: Издательство СП «Интербук», 1990.
- Venedikt Jerofejev: *Moskva-Petuški*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Matjaž Kmecl: *Zakladi Slovenije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.
- Матъж Кмецл: *Сокровища Словении*. Любляна: Санкаръева заложба, 1990.
- С. И. Ожегов и Н. Ю. Шведова: *Толковый словарь русского языка*. Москва: Азъ, 1993.
- О. Г. Порохова: *Полногласие и неполногласие в русском литературном языке и народных говорах*. Ленинград: Наука, 1988.
- Radojka Vrančič: Iskanje slovenskih rešitev za Iskanje: hvalnica praksi. V: *Prevod besedila/Prevajanje romana/20. prevajalski zbornik*. Ljubljana: Društvo slovenskih prevajalcev, 1996, str. 77-80. (Citat iz diplomske naloge Milanka Ilić: *Harmsova starka v prevodih. Stilistična analiza*. Oddelek za slavistiko. FF, Ljubljana 2006, str. 6.)
- A. Vidovič-Muha, Glagolske sestavljenke – njihova skladijska podstava in vezljivostne lastnosti. *SR* 41 (1993), 1, 161-192.
- Nova beseda: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

THREE INSTANCES OF INCORRECT TRANSLATIONS DUE TO FALSE FRIENDS

Some examples of incorrect translation from Slovene to Russian resp. from Russian to Slovene are discussed in the paper. All mistakes are due to »false friends«, especially frequent in genetically related languages. An interesting mistake can be found in a translation from Slovene to Russian. The author used a rare verb *razlepotiti* in the meaning of 'taking away the beauty' when speaking of what happened to a valley after industrialization. The Russian translator connected the verb *razlepotiti* because of the structural similarity with the Russian verb *разукрасить*, which means exactly the opposite: to decorate, to adorn. It is suggested in the paper that this mistake wouldn't happen if the translator paid more attention to values prevailing in Slovenia in the period when the book had been written. In the 70ties (and of course later) the idea of industrialization embellishing a valley was inconceivable.